

De rol van vrouwen aan het hof van Keizer Nero en de beeldvorming hierbij

Bachelorscriptie Thomas Maas - Studentnummer: s1009637 - Mail: t.maas@outlook.com

Inhoud

Inleiding en Status Quaestionis: Nero: Tirannieke Keizer?.....	2
Onderzoeksmethode en onderzoeksvraag: Alleen maar Nero?.....	3
Hoofdstuk 1: Nero: De laatste Julisch-Claudische keizer.....	4
Hoofdstuk 2: Agrippina Minor: Geen doorsnee <i>Matrona</i>	7
Hoofdstuk 3: Claudia Octavia: Nog lang en gelukkig?.....	10
Hoofdstuk 4: Poppaea Sabina: De andere vrouw.....	14
Conclusie: Terechte beelden?.....	18
Bibliografie.....	20

Inleiding en Status Quaestionis: Nero: Tirannieke Keizer?

Deze scriptie richt zich op het einde van een hoofdstuk: het einde van de Julio-Claudische dynastie van Romeinse keizers. Nero stond aan het hoofd van het Romeinse Rijk toen deze dynastie ten val gebracht werd. Hoewel de Senaat hem een staatsvijand noemde, waren er toch wel duidingen dat hij populair was. Otho verwerkte Nero's naam in zijn keizerlijke naam, en Vitellius gaf Nero een grootse begrafenis.¹ Desalniettemin is de afbeelding die we van Nero hebben gekregen door de eeuwen heen overweldigend negatief geweest. Hoe kan dat?

Het grootste probleem dat de geschiedschrijving uit de klassieke Oudheid meebrengt is dat er vanwege een enorme historische afstand naar ons heden er bijna niet te spreken valt van een echte Nero. We kunnen eerder spreken van constructies op basis van de bronnen. Dit geldt evengoed voor personen die zich aan Nero's hof bevonden, zoals zijn vrouwen, of in het bijzonder, zijn moeder Agrippina. De antieke schrijvers hebben bijna een millennium als feilloos bekend gestaan, maar tegenwoordig is er sprake van een breder geaccepteerde gedachte dat hun beschrijvingen literaire constructies zijn. Desalniettemin bestaat er wel nog een kans dat in enkele van deze antieke werken de 'echte' Nero verstopt zit. Deze scriptie zal gaan over beeldvorming van bepaalde personen die op de achtergrond stonden tijdens Nero's keizerschap. In de klassieke geschiedschrijving, met name door Tacitus, Cassius Dio en Suetonius, is Nero altijd afgebeeld als een van de meest slechte keizers, misschien wel de slechtste keizer die het Romeinse Rijk ooit heeft gehad.² Dit is de leidende beeldvorming over Nero geweest tot aan het begin van de twintigste eeuw.

Dit veranderde in 1903, toen Bernard Henderson zijn monografie *The Life and Principate of the Emperor Nero* uitbracht. Henderson week niet af van de traditie om Nero als een keizer met een doortrapt karakter af te schilderen, maar trachtte wel veel meer dan zijn voorgangers om zaken die niet historisch onderbouwd konden worden weg te filteren en zich enkel te richten op hetgeen dat vastgesteld kon worden. Hij schrijft dat ondanks dat Nero geen goed moreel voorbeeld was, er tijdens zijn heerschappij wel sprake was van een vredig rijk, waarin de grenzen werden verdedigd en uitgebreid, en waarin de wetten werden nageleefd.³ Nadat Henderson dit werk uitbracht zijn er steeds minder historici geweest die beschrijvingen van de antieke auteurs klakkeloos herhaalden. Er werd steeds objectiever gekeken naar klassieke bronnen, en onderzoekers probeerden Nero's acties meer in de context van de tijd waarin hij leefde te plaatsen. In 1984 verscheen de monografie *Nero: The End of a Dynasty* van Miriam Griffin, waarin ze een analyse maakte en in deze beschreef hoe Nero's heerschappij en dynastie tot een einde kwam. Hierbij richtte ze zich exclusief op aspecten die met zijn beleid van doen hadden, en niet zoals voorgangers deden,

---

1 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, vert. D. den Hengst, (Amsterdam, 2001) Otho, 7 en Vitellius, 11.

2 Tacitus, *Annalen*, vert. M.A. Wes, ('s-Hertogenbosch, 2000) 15.33-47 en Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero 1-57 en Cassius Dio, *Romeinse Geschiedenis*, vert. G.H. de Vries (Amsterdam, 2000) 61-63.

3 B. Henderson, *The Life and Principate of the Emperor Nero*, (Whitefish, 2014) 423.

ook met Nero's persoonlijkheid.⁴ In de eeuw sinds het werk van Henderson verscheen is het ook enkele historici gelukt om Nero in een positief daglicht neer te zetten. B.H. Warmington heeft het in zijn werk *Nero: Reality and Legend* uit 1974 over een getalenteerd magistraat en een positieve heerser.⁵ Richard Holland heeft het in zijn *Nero: The Man behind the Myth* uit 2000 over een liberaal ingesteld heerser die de staat wat meer democratie probeerde te verschaffen.⁶ Dit betekent niet dat onder historici het dominante beeld wat over Nero bestaat is verdwenen. In zijn *Nero* uit 2005 beschreef Edward Champlin dat Nero absoluut een barbaarse keizer was. Hij beschreef dat alle positieve zaken die voor Nero aangehaald konden worden lagen bij het feit dat Nero een "showman en een PR magnaat met behoorlijk talent" was.⁷ In andere woorden, de apologeten zijn net zo goed in het ootje genomen.

Er zijn ook historici die in recente jaren hebben geprobeerd om wat meer afstand te nemen van de beeldvormende "held of tiran" aanpak die bij onderzoek over Nero vaak aanwezig is. De voorheen overheersende focus waarbij het karakter van Nero onder de loep genomen werd, raakt gaandeweg van minder en minder belang. Deze recentere onderzoekers richten zich bijvoorbeeld op de invloed van kunst en cultuur onder Nero's heerschappij. Dit is echter niet iets waar dit onderzoek zich op richt. Het is van belang dat er nog eens gepeild wordt of deze automatische aanname van een "verdorven" karakter bij Nero niet komt door een beeld dat expres door de antieke schrijvers zo is opgezet.

Onderzoeksmethode en onderzoeksvraag: Alleen maar Nero?

Deze scriptie richt zich echter niet alleen maar op Nero als keizer of als persoon. Er is sprake van een bredere blik op zijn omgeving. In deze scriptie komt dat met name naar voren middels de verscheidene vrouwen die aanwezig waren in het leven van Nero. Deze scriptie maakt intensief van het werk van Lien Foubert, die in 2006 een biografie getiteld *Agrippina: Keizerin van Rome* publiceerde waar een nieuwe kijk op Agrippina, de moeder van Nero in naar voren kwam. Zij en de andere vrouwen in Nero's leven werden door de klassieke schrijvers niet positief afgebeeld.⁸ Evenals bij Nero is hier historiografisch veel sprake van het door een aantal eeuwen heen klakkeloos overnemen van wat er geschreven is door antieke historici als Suetonius.

Foubert neemt in haar biografie geen afstand van deze opvattingen, maar kijkt vanuit wat meer neutrale en optiek naar de manieren waarop Agrippina is beschreven door schrijvers als Cassius Dio, Suetonius en Tacitus. Deze scriptie sluit zich bij deze onderzoeksmethode aan. In het eerder genoemde werk stelt Foubert dat veel van wat in deze biografie staat overeenkomt met hetgeen dat in

---

4 M.T. Griffin, *Nero, The End of a Dynasty*, (Hove, 2000)

5 B.H. Warmington, *Nero: Reality and Legend*, (New York, 1998)

6 R. Holland, *Nero: The Man behind the Myth*, (Sutton, 2002) vii.

7 E. Champlin, *Nero*, (Cambridge, 2005) 236.

8 L. Foubert, *Agrippina: Keizerin van Rome*, (Leuven, 2006).

een andere biografie over Agrippina staat. Dit door Judith Ginsburg geschreven, maar postuum verschenen werk, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, ook in 2006 verschenen, heeft een aantal gelijkenissen met observaties die Foubert doet in haar zelfgeschreven biografie over Agrippina. Foubert geeft aan dat er een verschil zit betreffende invalshoeken die zij en Ginsburg nemen, en dat dit verschil van belang is. Net als bij Nero zelf wordt er gewerkt vanuit het onderliggende basisprincipe dat de historische figuur als een literaire constructie gezien moet worden. Ginsburg deed dit uitsluitend vanuit de bronnen zelf.⁹ Foubert vergeleek deze figuur hiernaast ook met de Romeinse ideaalbeelden over vrouwen, en hoe zij zich hiernaar moeten gedragen. Een van de belangrijkste gedachten die toegepast moet worden bij dit specifieke onderwerp is dat hoewel wij vanuit ons hedendaags perspectief deze vrouwen keizerin noemen, die titel niet bestond in de vroege keizertijd. Het waren slechts de echtgenotes van de keizer, en in principe droeg dat geen extra macht met zich mee die ze als echtgenote van een machtige man niet al hadden.

Het discours waarin historici zich afvragen of de beschrijvingen die antieke historici doen over vrouwen in Nero's leven als een literair construct gezien moet worden, of dat er bij de antieke historici wel degelijk sprake is genuanceerde beeldvorming, is een discussie die begonnen is met de opkomst van bredere gendergeschiedenis. Deze scriptie sluit zich daarbij aan op het idee dat een nieuwe blik op de klassieke bronnen vanuit een oogpunt dat minder bezig is met typische en stereotypie opvattingen over deze tijdsperiode een bijdrage kan leveren aan nieuwe bevindingen.

In recentere jaren is er wat meer verschenen binnen het discours over gendergeschiedenis. Sinds enkele decennia is deze tak beter en beter belicht, terwijl dit voorheen juist een onderbelichte kant was. Er worden steeds meer nieuwe invalshoeken toegevoegd aan wat eens een "traditionele" wijze van geschiedschrijving was. Ook dit onderzoek plaatst zich bij een van deze nieuwere invalshoeken, in het bijzonder in de lijn van Catherine Vout's *Power and Eroticism in Imperial Rome* uit 2007. Deze monografie is een reactie op de klassieke wijze van historiografie doordat het de normen en waarden van de Romeinse keizertijd kritisch bekijkt. In tegenstelling tot alleen de mannelijke kant wordt ook de vrouwelijke kant van die tijd nog eens bekeken. Daarnaast worden ook bepaalde personen en gebeurtenissen zoals Sporus, de mannelijke minnaar van keizer Nero nagelopen.¹⁰ Blijkbaar was er sprake van een ideaalbeeld over vrouwen en was men zich er bewust van dat de keizer van Rome er een mannelijke minnaar op nahield. Deze noties maken het de moeite waard om hier kritisch naar te kijken. Door te controleren of de beschrijving van gebeurtenissen en personen in antieke bronnen door bepaalde schrijvers niet als literaire constructie gezien moet worden, is het mogelijk om veel te leren over de normen en waarden van die desbetreffende tijd. Dit geldt niet alleen voor normen en waarden uit de tijd die beschreven wordt, maar ook uit de tijd waarin de bron opgetekend is, soms enkele eeuwen nadien. Bij dit onderzoek wordt er getracht om niet alleen te kijken naar het verloop hoe deze gebeurtenissen hebben plaatsgevonden, maar om wat tegelijkertijd wat dieper op de vrouwen aan het hof van Nero zelf in te gaan, en de potentiële invloed en macht die zij hadden bij Nero's keizerschap.

---

9 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, (Oxford, 2006).

10 C. Vout, *Power and Eroticism in Imperial Rome*, (Cambridge, 2007).

Het is de bedoeling dat bij dit onderzoek niet slechts alleen de literatuur, maar ook de beeldvorming van deze vrouwen onder de loep genomen wordt.

De onderzoeksvraag die bij deze scriptie van toepassing is, is **“Op welke manier is de beeldvorming over Nero’s vrouwen tijdens diens keizerschap (anno 37-64) een indicatie voor de invloed die zij hadden op zijn heerschappij?”**

Doordat dit onderzoek zich veel beroept op de antieke bronnen en de beeldvorming die daarbij ontstaat, is het de bedoeling dat er een onderzoek plaatsvindt dat eerder kwalitatief van aard is dan kwantitatief. De bronnen worden onder de loep genomen en vergeleken met de normen en waarden die uit die tijd kwamen om de literaire constructies van bepaalde personen te deconstrueren. Om dit in een chronologisch overzichtelijk kader te plaatsen, zal het onderzoek in drie deelvragen uiteenvallen, waar in elke deelvraag de specifieke focus komt te liggen op een van de vrouwen aan het hof van Nero. Allereerst Agrippina Minor, daarna Claudia Octavia, en als laatste Poppaea Sabina. De beeldvorming van deze personen komt centraal te staan in deze scriptie. Met deze scriptie wordt er verwacht dat er een helderder beeld ontstaat over deze specifieke vrouwen. Dit beeld zou van dienst kunnen zijn bij het algehele discours betreffende gender in de Oudheid. Dit zou een eventueel vervolgonderzoek over deze tijdsperiode, of over deze specifieke historische figuren wat makkelijker kunnen maken.

Hoofdstuk 1: Nero: De laatste Julisch-Claudische keizer

De verhalen over de wrede en gestoorde keizer Nero zijn wijd bekend. Hij vergiftigde zijn halfbroer Britannicus, omdat Nero deze als een potentiële rivaal en concurrent voor het keizerschap beschouwde.¹¹ De manier waarop Nero zijn moeder Agrippina liet doden: volgens overlevering meerdere pogingen tot vergiftiging, een spectaculair verhaal over een schip met een valdeur en de uiteindelijke moord, waarop ze naar verluidt: *“Doorsteek mijn schoot, want daar kwam Nero vandaan”* riep.¹² Nero zou zijn zwangere vrouw Poppaea Sabina in een woedende uitbarsting hebben gedood door haar veelvuldig in de buik te trappen.¹³ Nero zou een gek zijn die zich liever bezighield met muziek en het toneelspel dan met het regeren van zijn rijk. Nero zou verantwoordelijk zijn voor de grote brand in Rome, en zou terwijl deze woedde muziek gemaakt hebben en de ondergang van Troje bezongen hebben. Nadat deze brand gedoofd was zou hij de christenen de schuld hebben gegeven.¹⁴

Bij de antieke bronnen die voor de net genoemde beschrijvingen worden gebruikt, is een voorzichtige aanpak van belang. Dit is te wijten aan het feit dat de klassieke auteurs hun eigen karakter, hun eigen ideeën en vooroordelen en een hun eigen doel voor ogen hadden bij het optekenen van hun geschriften.

---

11 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 33.

12 Ibidem, 34.

13 Ibidem, 35.

14 Ibidem, 16.

Tacitus wordt bijvoorbeeld sterk beïnvloed bij zijn beschrijving en oordeel van de Romeinse keizers door zijn persoonlijke voorliefde voor de Romeinse Republiek.¹⁵ De Romeinse historici hadden andere schrijfredenen dan dat tegenwoordige geschiedkundigen dat hebben. Het belang lag voor deze antieke schrijvers niet bij een objectief verhaal dat vergeleken kan worden met verschillende hypothesen en ideeën. De antieke schrijvers hadden een moralistische agenda waar ze trachtten hun lezers de verschillen tussen goed en slecht te leren. De wereld buiten het Romeinse Rijk werd vaak genegeerd. Daarnaast waren de antieke schrijvers vaak maar heel kortaf en meldden ze weinig over het platteland dat buiten de Romeinse kernregio's lag. Hierdoor ontbreekt achtergrondinformatie die een voller beeld zou kunnen geven. Tevens is een veelvoorkomende probleem bij deze antieke schrijvers dat ze vaak amper tot geen interesse toonden wat betreft het leven van de mensen die onderaan de sociale klassen hingen. De Romeinse auteurs komen uit de elitaire bovenlaag en vaak schreven ze alleen over deze hogere kringen van hun maatschappij. Een van de andere grote gebreken van deze overleveringen is dat ze bijna allemaal zijn geschreven lang nadat deze gebeurtenissen zijn voltrokken. De bronnen zijn dus vrijwel niet of nauwelijks gebaseerd op ooggetuigenverslagen uit de tijd van Nero zelf, maar werken van een aantal decennia later. Het is met redelijke zekerheid vastgesteld dat waar de Romeinse auteurs (Suetonius, Tacitus en Cassius Dio) overeenkomsten tonen wat betreft hun zinsbouw en hun woordkeuze, deze schrijvers zich baseren op dezelfde bronnen.¹⁶ Deze schrijvers hebben verscheidene bronnen gehanteerd. Voor zowel Suetonius als Tacitus is de mondelijke vertelling hoogstwaarschijnlijk een erg belangrijke bron. Zij leefden een enkele generatie na Nero en waren nog in staat om tijdgenoten van Nero's keizerschap te kunnen hebben ondervraagd. Deze schrijvers zullen verder gebruik gemaakt hebben van de archieven van de Senaat, de *Acta Senatus*, naast het stadsregister, de *Acta Diurna Urbis*.¹⁷

Edward Champlin benoemt twee soorten bronnen als zijnde de belangrijkste bronnen voor de antieke geschiedschrijvers. De memoires van burgers uit voorname en aristocratische families is een van dit soort belangrijke bronnen. Agrippina, de moeder van Nero, zou memoires hebben laten optekenen waar Tacitus uit citeert wanneer hij over Agrippina schrijft.¹⁸ Andere memoires die aangehaald worden zijn bijvoorbeeld die van generaal Corbulo, die vertelt over militaire campagnes onder Nero. Tacitus doet iets wat andere klassieke historici zelden doen: hij beschrijft af en toe op welke bronnen hij zijn beweringen baseert. Hij doet dit helaas bijna alleen wanneer hij tegenstrijdige vertellingen van gebeurtenissen naast elkaar houdt en vergelijkt. Hierover zegt hij: *"Mijn standpunt is als volgt: indien de verschillende auteurs overeenkomen in hun beschrijvingen, zal ik hun voorbeeld aanhouden. Als verschillende auteurs er andere meningen op nahouden zal ik elk van deze meningen onderschrijven met*

15A. Barrett, E. Fantham, en J.C. Hardley, *The Emperor Nero: A Guide to the Ancient Sources*, (Princeton, 2016) XX.

16 Ibidem, XVIII.

17 M.T. Griffin, *Nero: The End of a Dynasty*, 236.

18 E. Champlin, *Nero*, 39.

hun eigen naam.”¹⁹ Tacitus noemt Plinius de Oudere als zijn eerste bron. Het is belangrijk om te weten dat Plinius een bloedhekel had aan Nero. Plinius beschrijft in zijn werk, de *Naturalis Historia*, Nero als een “een vijand voor het mensenras” en spreekt alleen in sterk afkeurende termen over hem.²⁰ Een van de andere bronnen die Tacitus raadpleegt is de overlevering van Fabius Rusticus. Rusticus is ook alleen afkeurend bij zijn beschrijvingen over Nero. Tacitus benoemt Fabius Rusticus vooral als grote vriend van Seneca, en op die manier relevant. Hij is door deze vriendschap immers een tijdgenoot van de keizer, en bevond zich in dezelfde kringen als zijn grote vriend. Tacitus beschrijft: “*Fabius doet niets anders dan dank betuigen aan Seneca, wiens vriendschap hem zoveel bracht en waar hij zoveel te danken aan had.*”²¹ Tenslotte is een van de bronnen die door Tacitus gebruikt wordt een overlevering van Cluvius Rufus. Deze overlevering wordt ook gebruikt in de werken van Cassius Dio. Cluvius had een vriendschappelijke relatie met een aantal van de keizers en was bij een aanzienlijk deel van Nero’s keizerschap aan diens hof aanwezig. Het is van belang om dus op te merken dat Cluvius waarschijnlijk positiever over Nero was, waarmee zijn overlevering wat meer balans brengt in de vertellingen van Tacitus, Cassius Dio en Suetonius, die geen van allen een goed woord reppen over Nero. Er is nog een laatste grote hindernis die in acht genomen moet worden als men gebruik wil maken van de bronnen van de antieke schrijvers. De tijd waarin deze bronnen zijn geschreven zijn, is er een waarin het absolutisme van de keizers gestaag groeide. Het opstellen en hanteren van de bronnen vereiste voorzichtigheid omdat de antieke auteurs de heersende keizer niet wilden tegen het verkeerde been wilden stoten.

Uiteindelijk is het dus erg belangrijk dat er bij veel van de overleveringen die door deze antieke auteurs beschreven worden, deze verhalen met een dosis scepsis genomen moeten worden. De bronnen die zijn teruggevonden zijn helaas vaak niet compleet. Veel van het stukken waar bijvoorbeeld door Tacitus uit geciteerd wordt zijn verloren gegaan. Dit en de eerder genoemde overwegingen moeten in acht gehouden worden wanneer men bij onderzoek de antieke bronnen hanteert, zeker wanneer men doorheeft dat onze huidige beeldvorming over Nero grotendeels dankzij deze schrijvers bestaat.

Nero werd geboren uit twee beroemde families in het jaar 37. Bij zijn geboorte stond hij bekend als Lucius Domitius Ahenobarbus. Zijn vader was Gnaeus Domitius Ahenobarbus, van de Domitii Ahenobarbi, een Republikeinse adellijke familie. Nero’s moeder was Agrippina de Jongere, de zus van keizer Caligula en de dochter van Germanicus, zodoende een achterkleindochter van Augustus. Over Nero’s vader is weinig bekend, maar zijn grootvader, Lucius Domitius Ahenobarbus was consul in 16 voor Christus en kreeg een triomftocht voor zijn overwinningen in Germanië. Tiberius arrangeerde het huwelijk tussen Gnaeus Domitius Ahenobarbus en Agrippina. Bij zijn geboorte werd Nero met de voeten eerst geboren: dit zou een slecht voorteken zijn geweest. Toen Nero ongeveer anderhalf jaar oud was nodigde Caligula zijn zussen Julia Livilla en Agrippina uit om de troepen te komen inspecteren aan de Rijn. Tijdens dit verblijf ontdekte Caligula een complot tegen hem van onder andere Lepidus. Caligula besloot hier

¹⁹ Tacitus, *Annalen*, 13.20.

²⁰ E. Champlin, *Nero*, 41.

²¹ Tacitus, *Annalen*, 13.20.

op zijn zussen te verbannen, ondanks dat hij niet zeker was van hun betrokkenheid hierbij. Agrippina werd naar een eiland genaamd Pontia verbannen, zonder Nero. Toen Nero 3 was stierf zijn vader, en volgens Suetonius kwam hij daarna terecht bij een danser en een kapper.²² Zijn erfenis werd door Caligula ingenomen. Toen Caligula gedood werd en Nero's oudoom Claudius aan de macht kwam, trok deze Agrippina's ballingschap in en schonk hij Nero zijn erfdeel terug.²³

In 54 kwam Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus aan de macht in het Romeinse Rijk. Dit kwam niet van de grond zonder de inspanningen van zijn moeder. Zij trouwde in 49 met zijn voorganger, keizer Claudius, en zorgde ervoor dat Claudius Nero adopteerde als stiefzoon en opvolger, waardoor de weg naar het keizerschap voor hem open lag. Hoewel Claudius' andere zoon Britannicus de legitieme opvolger was voor de keizerlijke troon, wist Agrippina genoeg steun te verkrijgen bij Claudius en bij de Praetoriaanse Garde om haar zoon aan de macht te helpen. Door de bemoeienissen van zijn moeder kwam Nero aan de macht.²⁴ Dit was niet de enige keer, en zou ook absoluut niet de laatste keer zijn dat iemand anders dan Nero zelf zijn toekomst en handelen zou bepalen. Nero's heerschappij was een tumultueuze serie aan gebeurtenissen. Nero stond aan het roer van het Romeinse Rijk toen er een einde kwam aan de hegemonie van de Julisch-Claudische dynastie.

Hoofdstuk 2: Agrippina Minor: Geen doorsnee *Matrona*

Nero's moeder, Agrippina Minor, was de belangrijkste persoon in het proces waar in Nero de keizerstitel wist te bemachtigen. Agrippina gedroeg zich vaak afwijkend van het typische en traditionele gedragsideaal voor vrouwen uit die tijd. In die tijd lag er een sterke nadruk op 'correct gedrag'. Deze ideaalbeelden en karaktereigenschappen van zulk gedrag zijn terug te zien in de hoge status die werd toegekend aan de *matrona* in de vroege keizertijd. Een vrouw die trouwde werd een *matrona*. Deze titel onderstreepte haar status als vrouw die getrouwd was en haar status als een (potentiële) moeder.²⁵ Het Romeinse huwelijk had het verwekken van kinderen die als nieuwe staatsburgers en soldaten zouden dienen als primair doel. Tacitus hecht veel waarde aan de opvoeding die moeders hun kinderen geven, en geeft aan dat het goed is als zij zich volledig aan de vorming van hun kroost toewijdt. Hij spreekt:

...Maar eerst een enkel woord over de strengheid en discipline waarmee men traditioneel de kinderen grootbracht en vormde. Vroeger was het zo dat men zijn zoons bij zich hield. Zo'n jongen, kind van een zedige echtgenote, groeide dan niet op in het achterkamertje van een ingehuurd voedster, nee, op de schoot, in de armen van zijn moeder! Het was haar grootste verdienste wanneer zij voor het huis zorgde en voor de kinderen

---

22 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 6.

23 D. Shotter, *Nero*, (New York, 1997) 6-10.

24 Ibidem.

25 L. Foubert, *Women going public: Ideals and conflicts in the representation of Julio-Claudian women*, (Nijmegen, 2010.) 28

klaarstond. Er werd dan nog een oudere verwant uitgekozen, een vrouw van onbesproken gedrag en bewezen deugdzaamheid, aan wie de zorg over alle kroost van een gezin werd toevertrouwd. In haar aanwezigheid was het taboe iets onwelvoeglijks te zeggen of iets onbetamelijks te doen. De moeder leidde het onderricht en huiswerk van de kinderen in goede banen, en zelfs hun ontspanning en spel, doordat zij een soort aureool had en respect afdwong. Zo was, lezen we, Cornelia, moeder van de Gracchen, en ook Aurelia, moeder van Caesar; zo was Atia, de moeder van Augustus: zij hadden de leiding over de opvoeding van hun kinderen en wisten hen groot te brengen tot mannen van formaat.²⁶

Een eerbiedwaardige vrouw heeft ook de verantwoording over huishoudelijke taken. Het voornaamste symbool hiervoor was in die tijd het maken van kledingstukken uit wol. Deze symbolisering komt veel voor in verschillende verhalen uit die tijd, waarin het vlijtige meisje die haar wol bewerkt vergeleken wordt met de verdorven vrouwen die ook in die tijd bestonden.²⁷ Een aspect dat zeer hoog staat en waar veel waarde toegekend aan wordt is de zedelijkheid. Het komt in veel verhalen terug dat vrouwen die zich sober kleedden als eerbiedwaardiger werden gezien dan vrouwen die zich erg uitbundig kleedden.²⁸ Voor vrouwen waren er enkele “gedragsrichtlijnen” die *exempla* genoemd werden. Vrouwen die hun gedrag aan zulke *exemplum* spiegelde stonden te boek als een ideale *matrona*, terwijl vrouwen die zich niet aan deze richtlijnen hielden sterk werden bekritiseerd. Het was een belangrijke taak voor de mannen om zulk afwijkende gedragingen de kop in te drukken bij hun vrouwen. Evengoed was dit het geval bij zoons, die verwacht werden hun moeders te beteugelen.²⁹

Eigenschappen die de Romeinse vrouw moest tonen als echtgenote waren helderder dan de eigenschappen die ze als moeder moest uitdragen. Taken waarbij verwacht werd dat de moeder deze op zich nam waren bijvoorbeeld het uitzoeken van een huwelijkspartner en een bijdrage leveren aan de loopbaan en carrière van hun kinderen. Nadat het kind een bepaalde leeftijd had bereikt werd er wel verwacht dat deze directe invloed van de moeder behoorlijk afgenomen was, omdat er sprake was van een erg dunne lijn tussen behulpzaamheid en opdringerigheid.³⁰ Tacitus benoemt de moeders van keizer Augustus en die van de *gens Gracchii* als ideaal, juist omdat zij grote aandacht hadden voor de balans bij deze lijn. Tacitus is een stuk minder te spreken over Nero's moeder Agrippina, die als typische “opdringerige moeder” omschreven wordt terwijl ze als

---

26 L. Foubert, *Women going public: Ideals and conflicts in the representation of Julio-Claudian women*, 28 en Tacitus, *Dialogen*, vert. V. Hunnink (Groningen 2003) 28.5.

27 L. Foubert, *Women going public: Ideals and conflicts in the representation of Julio-Claudian women*, 30.

28 M.R. Lefkowitz en M.B. Fant, *Women's life in Greece and Rome*, (Baltimore, 2005) 164.

29 L. Foubert, *Women going public: Ideals and conflicts in the representation of Julio-Claudian women*, 24-32.

30 Ibidem, 99.

stiefmoeder van Britannicus als 'hypocriet' omschreven wordt.³¹ Dit gaat ook zo in de beschrijvingen van Cassius Dio. Cassius beschrijft hoe:

...Toen Agrippina zich eenmaal in het keizerlijk paleis had genesteld kreeg ze Claudius volledig in haar macht.³²

Bij zijn beschrijvingen over Agrippina is Tacitus over het algemeen vrij negatief. Hij karakteriseert haar als een erg op macht beluste vrouw die zelf haar vergaarde macht wil houden, een idee dat vrijwel ondenkbaar is in de desbetreffende tijd. Haar echtgenoot, keizer Claudius, voerde zijn taak, het in bedwang houden van de noties van zijn echtgenote, dus ook niet fatsoenlijk uit.³³ Tacitus wekt de indruk dat Agrippina zich mengt en bemoeit met de heerschappij van Claudius, en enige tijd later ook met het bestuur van Nero. Tacitus ziet dit als iets wat erg ongepast is. Hij lijkt er op uit om Agrippina als een onbetrouwbaar, manipulatief en doortrapt persoon af te beelden. Het is van belang dat we kritisch blijven bij de wijze hoe Tacitus haar beschrijft, juist omdat Tacitus vindt dat deze vrouw de morele grenzen ver overschrijdt. Het is niet gek om in te denken dat Tacitus in deze overleveringen overdrijft. Tacitus stuurt steeds op het idee aan dat de macht die Agrippina heeft niet op legitieme manier bemachtigd is. Daarnaast is zij de enige vrouw in de hele *Annalen* die op deze wijze qua macht beschreven wordt.³⁴ Hij schrijft bepaalde zaken zoals het stichten van kolonies in Germanië aan Agrippina toe, en laat deze als "bewijs" dienen om haar honger naar macht en haar gehaaidheid te tonen. In werkelijkheid is het waarschijnlijk lang niet zo simpel geweest als dat Tacitus het graag wil laten lijken.³⁵ Tacitus beschrijft Agrippina met termen als *atrox*, hetgeen wreed betekent, maar dit is volgens Ginsburg eigenlijk een erg masculien begrip. Volgens Ginsburg wordt het eigenlijk alleen toegepast op vrouwen wanneer zij zich een masculiene rol proberen te toe te trekken, iets wat bij de conservatieve Tacitus siert omdat hij zulke gedragingen niet door de beugel vond kunnen gaan. Dit terwijl ditzelfde begrip bij mannen ook geïnterpreteerd kan worden als zijnde "vurig", wat weer een positieve connotatie oplevert. Bij Tacitus is het echter glashelder dat hij maar bar weinig positiefs te melden heeft over Agrippina.³⁶

---

31 L. Foubert, *Agrippina: keizerin van Rome*, (Leuven, 2006.) 85 en Tacitus, *Annalen*, 12.26.

32 Dio, *Romeinse Geschiedenis*, 60.32.

33 L. Foubert, *Agrippina; keizerin van Rome*, 87.

34 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, (Oxford, 2006) 19.

35 L. Foubert, *Agrippina; keizerin van Rome*, 88-89.

36 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 24 en Tacitus, *Annalen*, 12.22.

In de vroege jaren van Nero's heerschappij werd er een gouden munt geslagen waar het hoofd van Nero en Agrippina tegelijkertijd op afgebeeld stonden.³⁷ Het wekt de indruk dat Agrippina zich graag wilde laten zien als een van de medeheersers binnen het Romeinse rijk.³⁸ Daarnaast blijkt ze van aanzienlijke invloed te zijn geweest bij de vroege regeringsperiode van Nero. Tacitus geeft aan dat Agrippina de touwen strak in handen had.³⁹ Geheel gek is dit niet. Nero was nog maar een tiener toen hij de troon besteeg, en had deze troon ook aan zijn moeder te danken. Voor Nero werd het intussen steeds duidelijker dat de belangrijke positie die Agrippina haarzelf gunde in zijn regering niet geaccepteerd zou worden bij de sterk conservatieve Romeinse burgers. Hij wilde zijn eigen keizerschap legitimeren en de gedragingen en de uitspraken van zijn moeder wekten steeds meer irritatie op. Nero begon een affaire met een *liberta* die Acte heette en dit verzuurde de relatie tussen moeder en zoon behoorlijk.⁴⁰ De keizer wilde graag regeren zonder de sterke aanwezigheid van Agrippina's invloed, maar Agrippina zag er niets in om de door haar verkregen macht af te staan.⁴¹ Tacitus beschrijft:

Maar Agrippina ging hevig te keer, zoals vrouwen dat doen: een gewezen slavin wierp zich op als haar rivale, ze had een dienstbode als schoondochter, en meer van dat soort opmerkingen. Ze weigerde rustig af te wachten tot haar zoon er spijt van zou krijgen of er genoeg van had, en hoe heviger haar verwijten aan zijn adres, des te meer raakte hij in vuur en vlam, totdat hij tenslotte helemaal in de ban was van zijn verliefdheid, zijn gehoorzaamheid aan zijn moeder opzegde, en zich toevertrouwde aan Seneca.⁴²

Volgens Tacitus kreeg Agrippina hierna door dat ze het te bont had gemaakt en probeerde ze op vergoelijkende wijze om haar prestigieuze positie bij haar zoon opnieuw te bemachtigen. Tacitus beschrijft hoe Agrippina Nero met cadeau's overstelpt. Hiernaast biedt ze aan om haar persoonlijke vertrekken weg te geven. Naar verluid doet ze zelfs een aanbod om het bed met haar eigen zoon te delen, maar Cassius Dio stelt bij dit laatste punt wat vraagtekens. Hij spreekt hier van:

---

37 British Museum,
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1216066&partId=1 (Geraadpleegd 4 april 2018).

38 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 102.

39 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 102 en Tacitus, *Annalen*, 13.1-2.

40 Tacitus, *Annalen*, 13.13.

41 A. Freisenbruch, *Caesars' Wives: Sex, Power and Politics in the Roman Empire*, (New York, 2010) 123 en Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 52.

42 Tacitus, *Annalen*, 13.13.

...Of dit écht zo gebeurd is of alleen maar verzonnen, omdat dat bij hun karakter past, weet ik niet Maar waar wél alle bronnen het over eens zijn is dat Nero een liefje had dat op Agrippina leek en dat hij juist daarom haar speciaal beminde.⁴³

De bedoelingen van Tacitus worden hier erg helder. Tacitus lijkt gretig om zowel Agrippina als Nero allebei als de grootste decadente personen af te beelden als dat mogelijk is. Vanaf het moment waarop Nero zijn halfbroer Britannicus laat vergiften, en daardoor laat zien dat hij overal toe in staat was en over lijken ging, wordt er beschreven hoe Agrippina zich opeens een heel stuk ingetogener opstelt. Wat opvalt is dat ze vanaf deze gebeurtenis bijna niet meer genoemd wordt in de *Annalen* van Tacitus, totdat ze komt te overlijden in 59.⁴⁴

De antieke schrijvers beschrijven dat hetgeen dat Agrippina uiteindelijk de das om deed een andere vrouw aan Nero's hof was. Dit was een andere minnares van Nero genaamd Poppaea Sabina. Nero zou door Poppaea overgehaald zijn om zich voor eens van altijd van Agrippina te ontdoen. Over deze beschrijving zijn Tacitus en Cassius Dio verdeeld. Tacitus wijst dit idee meer toe aan het gewiekste karakter van Poppaea. Volgens hem zag deze vrouw een concurrent in de moeder van de keizer. Cassius Dio legt in zijn beschrijving van dit plot de oorzaak wat meer bij Nero's karakter. In Dio's beschrijving heeft de keizer niet alleen Poppaea, maar ook Seneca die hem adviseert om zijn moeder van het toneel te laten verdwijnen.⁴⁵ Zowel Dio als Tacitus schetsen een beeld dat Nero belangrijke beslissingen erg impulsief nam op basis van advies. Dit sluit aan bij het narratief van zowel Tacitus als Dio, een waarin Nero door deze impulsiviteit een slechte keizer was.

Via een list zou Agrippina aan boord van een schip gebracht worden dat ontworpen was om kapot te gaan, waarbij ze zou verdrinken. Deze eerste poging mislukte, waardoor Nero panikerend uit angst voor wraak van zijn moeder snel een vertrouweling stuurde om de klus te klaren. Nadat deze moord zich had voltrokken, laat Nero vervolgens een officieel manifest optekenen waarin hij stelt dat zijn moeder een plan aan het voorbereiden was om hem te doden. Dit plot was ontdekt, waarna Agrippina haar het eigen leven ontnomen zou hebben.⁴⁶ Nero probeerde met deze verklaring in te spelen op een onderbuikgevoel, een onderliggende gedachtegang onder de Romeinse burgers. Hij probeerde bij het volk het idee op te wekken dat het weer opnieuw gebleken was dat Agrippina uit was op macht en dat ze dit keer was zelfs een bedreiging voor de staat geworden was. Volgens Tacitus kan alleen een imbeciel de officiële verklaring geloven, maar desalniettemin waren er beduidend veel praetorianen en senatoren die de keizer kwamen feliciteren met het tegenhouden van een plot. Tacitus stelt de vraag of dit gebeurde uit oprechte loyaliteit aan de keizer, of uit angst voor hem,

---

43 Dio, *Romeinse Geschiedenis*, 62.11.

44 L. Foubert, *Agrippina; keizerin van Rome*, 109.

45 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 53.

46 L. Foubert, *Agrippina; keizerin van Rome*, 112.

maar hij laat zien dat hij hier afkeurend over nadenkt. Het was volgens hem nu voor alle burgers glashelder dat ze een tiran als keizer hadden.⁴⁷

Het beeld dat voor ons opgetekend wordt van Agrippina is dus een constructie. De eerder genoemde antieke schrijvers hanteren alle drie, soms met getuigenissen die elkaar tegenspreken, normen en waarden uit die tijd en uit literatuur om een persoon te omschrijven die met hun beeltenis bijna boosaardige ambities en doeleinden heeft.⁴⁸ Agrippina's grote ambitie en seksuele gedragingen zullen tegen de borst gestoten hebben van de conservatieve antieke geschiedschrijvers. Het is ook niet apart dat dit en haar enorme invloed bij een van de meest gehate keizers ertoe hebben geleid dat er een sterk negatief beeld over haar is achtergebleven.

Hoofdstuk 3: Claudia Octavia: Nog lang en gelukkig?

Er waren ook andere belangrijke vrouwen in Nero's leven. Er is helaas alleen heel wat minder bekend over deze dames, hetgeen het lastig maakt om dieper op hen in te kunnen gaan. Desalniettemin is het de moeite om dit te bekijken en te onderzoeken, niet in de laatste plaats omdat de antieke geschiedschrijvers beduidend anders over deze vrouwen schrijven dan over Nero's moeder, maar ook omdat er op die manier een completer beeld geschetst wordt.

Nero's eerste huwelijk was met zijn stiefzus, Claudia Octavia. Octavia was de enige dochter van Nero's adoptievader Claudius, en haar moeder was diens derde vrouw, Valeria Messalina. Hierbij is het belangrijk om te kijken hoe dit huwelijk tussen stiefbroer en stiefzus tot stand is gekomen. Over de derde vrouw van Claudius, Messalina, is weinig bekend tot ze met Claudius trouwt. Hierna krijgt ze echter al snel een reputatie van buitensporig gedrag. Ze is makkelijk in staat om Claudius te bedotten, roofzuchtig, meedogenloos en voor Tacitus het grootste probleem: ze is seksueel onverzadigbaar. Agrippina was op dat moment nog slechts aanwezig aan het hof van Claudius en had lang niet de invloed die ze later als echtgenoot van Claudius zou krijgen. Suetonius en Tacitus beroepen zich bij deze verhalen niet op andere bronnen dan de memoires van Agrippina, die er gebaat bij was om deze vrouw slecht af te schilderen. Beide schrijvers beschrijven wel hetzelfde: Messalina werd na een seksschandaal gedood op last van een van Claudius' officieren, bang dat niemand Claudius meer serieus zou kunnen nemen als hij Messalina vergiffenis zou schenken.⁴⁹ Agrippina werd de nieuwe keizerin. Vanuit haar nieuwe positie manipuleerde ze Claudius om Octavia en Nero uit te huwelijken, en zo geschiedde. Tacitus beschrijft hoe dit huwelijk door haar als een gevangenisstraf ervaren werd. Dit komt bijzonder goed naar voren in het stuk waarin Tacitus beschrijft hoe het er aan toe gaat wanneer haar broer Britannicus gedood wordt door Nero door middel van gif. Hij schrijft hierover:

---

47 Ibidem, 113.

48 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 53.

49 Tacitus, *Annalen*, 11.26-38 en Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Claudius, 26.

...De anderen aan tafel reageerden gealarmeerd. Zij die iets vermoedden, vlogen alle kanten op. Zij die wat verder doordachten, bleven als vastgenageld zitten en kijken naar Nero. Die bleef gewoon achterover leunen en deed alsof hij van niets wist. Hij zei dat dat wel vaker gebeurde en dat het kwam door de vallende ziekte waaraan Britannicus al van kindsbeen af leed, zijn gezichtsvermogen zou zich langzaam herstellen en hij zou geleidelijk aan weer bij zijn positieven komen. Bij Agrippina daarentegen stond de angst en de ontzetting zó duidelijk op het gezicht te lezen, hoezeer zij ook haar best deed om dit niet te laten merken, dat het wel vaststond dat zij niets van de zaak wist, evenmin als Octavia, Britannicus' zuster. Zij begreep dat haar laatste wapen uit de handen was geslagen en dat het ging om broedermoord. Ook Octavia, hoe jong en onervaren ze ook was, had geleerd verdriet, genegenheid, álle gevoelens te verbergen. Na een korte stilte ging men opgewekt door met eten en drinken.⁵⁰

Tacitus beschrijft Octavia als een vrouw die vast zit in een huwelijk met haar stiefbroer. Wat dit nog wranger maakt is dat haar echtgenoot de moordenaar is van haar broer, haar schoonmoeder profiteerde en aanstuurde op de dood van eigen vader en moeder, Claudius en Messalina. Tacitus geeft een sympathieker beeld van Octavia dan dat hij ooit doet voor Agrippina, vooral omdat hij haar als een slachtoffer ziet van de situatie die haar is overkomen. Dit is echter wel weer een onderdeel van een verhaal waarin hij over Nero en Agrippina klaagt.

...Overigens begon de invloed van zijn moeder geleidelijk aan scheuren te tonen, nadat Nero verliefd geworden was op een gewezen slavin genaamd Acte en hij tegelijkertijd Marcus Otho en Claudius Senecio in vertrouwen had genomen, twee knappe jonge mannen van een, Otho, uit een familie van consuls stamde, terwijl de ander, Senecio, de zoon was van een gewezen slaaf van Caesar. Terwijl zijn moeder aanvankelijk van niets wist en vervolgens zich vergeefs verzette, had deze Acte zich met behulp van een schaamteloze wellust en via geheime ontmoetingen van twijfelachtige aard helemaal aan hem weten op te dringen. Zelfs de oudere vrienden van de *princeps* zeiden er niets van, aangezien het vrouwtje niemand kwaad deed door aan de verlangens van de *princeps* tegemoet te komen en hij een afkeer had van zijn vrouw Octavia. Ze mocht dan van goede familie en van onbesproken gedrag zijn, maar zo was het nu eenmaal. Of hij deed het juist omdat het verboden was en daardoor des te verleidelijker. Bovendien vreesde men dat hij zich zou vergrijpen aan vrouwen uit betere kringen wanneer men hem zou verbieden zijn gang te gaan met Acte.⁵¹

David Shotter beschrijft in zijn *Nero* hoe een prefect van de Praetoriaanse garde, Burrus, fel tegen deze affaires was. Hij stelde dat de belangrijkste reden voor Nero's heerschappij was dat hij kon claimen de opvolger van Claudius te zijn. Het huwelijk met Octavia was een essentieel onderdeel van deze claim.⁵²

Legendarische genealogieën waren in het Romeinse politieke leven een enkele lange doorlopende lijn. Door zijn eigen familielijndie via Agrippina gelinkt was

50 Tacitus, *Annalen*, 13.16.

51 Ibidem, 13.12.

52 D. Shotter, *Nero*, 23.

aan de eerste keizer, Augustus, dichterbij te brengen op Nero's stiefzus, die ook in die traditie viel, kon Nero zich bij eventuele kinderen makkelijk beroepen op de lange lijn van Aeneas, de stichter van Rome, en naar verluidt ook die van de Julii.⁵³ Dit was ook voor Claudius een prettige gedachte, omdat hijzelf een minder grote machtsbasis had als lid van de Claudische, maar niet de Julische dynastie. Zijn adoptiefzoon Nero zou zijn eigen heerschappij stabiliseren. Nu had Claudius een Julisch-Claudische opvolger. Daarnaast had hij zijn dochter via uithuwelijking met Nero tegelijkertijd een belangrijk figuur gemaakt binnen het rijk. Zo was Claudius' eigen naam daar ook onlosmakelijk aan verbonden.⁵⁴

Dit was echter ook het enige wat er te zoeken viel achter dit huwelijk. Nero verveelde zich naar verluidt al snel met Octavia en begon zoals eerder genoemd een affaire met een *liberta* genaamd Acte. Toen Nero's vrienden aan hem vroegen of hij zich niet aan zijn trouwgeloften moest houden, antwoordde hij volgens Suetonius dat Octavia zich tevreden mocht stellen met het feit dat ze zijn vrouw was. Suetonius stelt ook dat Nero haar meerdere keren probeerde te wurgen.⁵⁵

Toen de al eerder genoemde minnares van Nero, Poppaea Sabina, zwanger van hem werd, zag Nero dit als een kans om zich definitief van Octavia te ontdoen. Hij liet zich scheiden van haar. Toen het volk daarover hun ontevredenheid uitte, claimde Nero dat hij zich had laten scheiden omdat Octavia onvruchtbaar zou zijn en hertrouwde twaalf dagen later met Poppaea Sabina⁵⁶. Octavia werd verbannen naar Campanië. Tacitus omschrijft dat deze verbanning een behoorlijke reactie teweegbracht:

Toen Nero na ontvangst van het senaatbesluit zag dat men al zijn misdaden uitlegde als evenzovele bewijzen van zijn voortreffelijkheid, verstootte hij Octavia. Zijn voortdurend herhaalde argument was dat ze onvruchtbaar was. Daarop trouwde hij met Poppaea... Korte tijd later werd Octavia naar Campanië uitgewezen en onder militaire bewaking geplaatst. Dat leidde tot talrijke en openlijke en openlijke protesten her en der onder het volk. Dat legt nu eenmaal minder wijsheid aan de dag; gezien zijn (het volk) onbelangrijke positie loopt het ook minder gevaar. Dat leidde tot een gerucht dat Nero spijt zou hebben van zijn schandelijke daad en Octavia zou hebben teruggeroepen. Als gevolg daarvan trokken ze (het volk) in uitgelaten stemming op naar het Capitolium, waar ze voor het eerst sinds lange tijd weer eer bewezen aan de goden. Standbeelden van Poppaea gooiden ze omver, ze droegen afbeeldingen van Octavia op hun schouders, wierpen er bloemen op en stelden ze op op het Forum en in de tempels. Zelfs de *princeps* zwaaiden ze lof toe, waarbij ze elkaar met hun huldeblijken probeerden te overtreffen. Ze waren al bezig met een enorme menigte onder luid geschreeuw het Palatium binnen te dringen, toen

---

53 E. Champlin, *Nero*, 92-94.

54 V. Scramuzza, *The Emperor Claudius*, (Cambridge, 1940) 91-92 en Tacitus, *Annalen*, 13.6 en Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Claudius, 26.

55 Suetonius, *Keizers van Rome*, Nero, 35.

56 Tacitus, *Annalen*, 14.60.

drommen soldaten naar buiten kwamen: met zweepen en met het zwaard in de aanslag joegen ze de mensen in paniek uiteen. Alles wat ze tijdens de ongeregelde heden van zijn plaats hadden gerukt werd weer teruggezet. Poppaea kreeg haar ereplaats terug.⁵⁷

Als deze vertelling voor waar aangenomen kan worden, is de waardering die het volk van Rome had voor Octavia aanzienlijk groot. De behandeling die ze van Nero kreeg werd als een groot onrecht gezien. Grote massa's van Romeinse burgers gingen de straat op om hun onvrede te uiten tegenover hun keizer. Nero had deze onrust veroorzaakt door Octavia nog eens te beschuldigen van overspel, zodat hij niet alleen excuus had om haar te scheiden, maar ook om haar te verbannen. Dit overspel zou gebeurd zijn met Anicetus, een voormalig mentor van Nero en tevens degene die in zijn opdracht Agrippina vermoord had. In opdracht van Nero vertelde Anicetus dat Octavia met hem was vreemdgegaan en dat ze om dit te verhullen een abortus had laten plegen. Dat hij met deze getuigenis Nero volledig tegensprak deed er blijkbaar niet toe. Nero had zich in de eerste instantie van Octavia gescheiden omdat ze onvruchtbaar zou zijn, maar dit nieuwe verhaal werd aangenomen omdat Nero dit zozegd "had kunnen bevestigen". Octavia werd verder verbannen naar een eiland aan de Campanse kust, Pandateria. Anicetus werd verbannen naar Sardinië waar hij heel comfortabel zijn pensioen kon hebben, rijkelijk beloond door Nero.⁵⁸

Volgens Suetonius en Tacitus gaat het daarna vrij snel. Op Pandateria beklagde Octavia zich over het lot dat haar was toebedeeld. Ze liet weten dat ze vond dat ze deze behandeling niet verdiend had. Tacitus beschrijft daarna hoe Nero als reactie op deze opmerking hij Octavia's dienstmeisjes laat doodmartelen. Octavia's ballingschap heeft uiteindelijk de woedende reactie die hierboven beschreven is door Tacitus. Hij schrijft dat het even leek alsof Nero, uit angst voor deze menigte, zich liet overhalen om haar weer te hertrouwen, maar uiteindelijk bedacht hij zich en liet hij haar in plaats daarvan doden. Ook dit valt in de agenda die Tacitus lijkt te hebben in het beschrijven van Nero als een zwakke heerser die gemakkelijk manipuleerbaar was. In de dagen die tussen het bevelen van Octavia's dood en het voltrekken van dit vonnis in zaten, protesteerde Octavia nog dat ze nu niet een echtgenote was, maar slechts een zus, maar dit mocht niet baten. Ze werd vastgebonden en haar polsen werden opgesneden in een erg heet bad, en stierf.⁵⁹

Tacitus is erg anders in de beschrijving van Octavia dan dat hij is over Agrippina, of later over Poppaea Sabina. In tegenstelling tot Agrippina beschrijft hij Octavia vanuit een veel neutralere wijze. Zij is eerder een slachtoffer van de omstandigheden dan iemand die doortrapt en manipulerend was zoals Agrippina in de beschrijving van Tacitus. In tegenstelling tot Agrippina, en later Poppaea, waar hij maar weinig positiefs over te melden heeft, is hij wat terughoudender over Octavia. Nergens lijkt hij heel erg uitgesproken, behalve wanneer hij Octavia een eerbiedwaardige vrouw noemt, wier huwelijk eerder een gevangenis en een strop was dan een zegen. Dit is ook te merken aan zijn taalgebruik. Hij beschrijft

---

57 Ibidem, 14.60-61.

58 Tacitus, *Annalen*, 14.59-64, en M.T. Griffin, *Nero: The End of a Dynasty*, 32.

59 Tacitus, *Annalen*, 14.64 en Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 35.

het verbannen van Octavia bijvoorbeeld als *'exturbat Octaviam'*.⁶⁰ Dit ruwe werkwoord, dat 'wegjagen' betekent, met Octavia als het lijdend voorwerp, wordt door Tacitus gebruikt om een beeld te schetsen waarin Octavia een van de vele slachtoffers van een wrede Nero is. Deze erg wrede Nero komt telkens weer terug in de rest van Tacitus' narratief. Tacitus lijkt in dit geval Octavia te willen gebruiken, niet als voorbeeld van een gestoorde vrouw, maar om de kwaadaardigheid van Nero aan te tonen.⁶¹

Toen Tacitus en Suetonius hun werken schreven, ongeveer zeventig jaar nadat deze gebeurtenissen waren voltrokken, was Rome in de ban van een toneelstuk. Dit stuk was een Romeinse tragedie, een *fabula praetexta*, getiteld, *'Octavia'*. Dit stuk is eeuwenlang behandeld alsof het geschreven is door Seneca, maar recent onderzoek heeft uitgewezen dat de kans bestaat dat dit stuk door iemand anders geschreven is.⁶² Dit stuk gaat ongeveer net zoals de *Annalen* van Tacitus, over de dood van Agrippina, de scheiding en dood van Octavia, en de opkomst van Poppaea Sabina. Opvallend is dat hierbij een aantal gelijkenissen zijn die erg sterk overeen komen. Ook in dit stuk wordt Nero afgebeeld als een wrede, moordzuchtige tiran. Er zitten haast geen verschillen in de manier hoe de dood van Agrippina en Octavia beschreven worden en de manier hoe deze in de *Annalen* beschreven worden. Volgens Wilson zijn er stijlkenmerken van het stoïcisme in dit stuk aanwezig die erop duiden dat het geschreven is door een tijdgenoot van Seneca.⁶³ Webb stelt dat het onwaarschijnlijk is dat de overeenkomende wijze waarop de gebeurtenissen beschreven zijn toeval is. Webb beschrijft dat de scènes waarin Agrippina's laatste woorden gesproken worden en Octavia's plaatsvindt als model gediend kunnen hebben voor de *Annalen*.⁶⁴ Een alternatieve mogelijkheid is dat de auteur van de *Octavia* een eerdere schrijver volgde, en dat een aantal decennia later Tacitus òf de zelfde schrijver als voorbeeld nam en een doodscène voor Octavia schreef die toevallig lijkt op degene uit de *Octavia*, of dat Tacitus zowel deze eerdere schrijver als de *Octavia* tegelijkertijd als voorbeeld nam. Webb merkt wel als tegenargument op dat het lastig is om aan te nemen dat Tacitus alleen maar imitator was van een oudere schrijver.⁶⁵ Verder zijn er ook genoeg verschillen om aan te duiden dat de *Annalen* en de *Octavia* juist niet op elkaar lijken. Nero is in de *Annalen* zoals hij

60 Tacitus, *Annalen*, 14.60.

61 C.L. Webb, *The Death of Octavia: Tacitus' Annales 14.60-64 and the Octavia Praetexta*, (Athens, 2001.) 46.

62 M. Wilson, *The Tragedy of Nero's Wife: Studies on the Octavia Praetexta*, (Auckland, 2003) 18-19.

63 Ibidem. 25.

64 C.L. Webb, *The Death of Octavia: Tacitus' Annales 14.60-64 and the Octavia Praetexta*, 95-96 en M. Wilson, *The Tragedy of Nero's Wife. Studies on the Octavia Praetexta*, 7.

65 C.L. Webb, *The Death of Octavia: Tacitus' Annales 14.60-64 and the Octavia Praetexta*, 95-96.

door Tacitus gepresenteerd wordt een veel zwakker en manipuleerbaar persoon dan dat hij in het toneelstuk is.⁶⁶ Er zijn nog meer verschillen, maar die hebben te maken met Nero's volgende vrouw, Poppaea Sabina. Deze zullen later aan bod komen.

Concluderend is het algemene beeld dat ons van Octavia gepresenteerd wordt net zoals bij Agrippina een geconstrueerd beeld. Suetonius en Tacitus zijn eerder geïnteresseerd in het weergeven van Nero als een tiran en bloeddorstige gek dan in een min of meer objectieve vertelling van deze gebeurtenissen. Octavia lijkt hier niet als persoon, maar als lijdend voorwerp gepresenteerd te worden bij het behalen van dit doel. Ze vertoonde geen gedrag dat Tacitus afkeurde, en was, als de beschrijvingen van Tacitus geloofd kunnen worden, erg geliefd bij het Romeinse publiek. Vanwege Tacitus' gebrek aan opmerkingen over afwijkend gedrag of onacceptabele uitspattingen kunnen we ervanuit gaan dat hij haar goedkeurde.⁶⁷

Hoofdstuk 4: Poppaea Sabina: De andere vrouw

Nero's vervanger van Octavia, Poppaea Sabina, is de meest beruchte van de vrouwen die met hem getrouwd waren. Naar verluidt was ze Nero's grote liefde, en kwam hij haar dood nooit meer helemaal te boven. Over Poppaea is wat meer geschreven dan over Octavia, maar de klassieke schrijvers zijn niet erg positief over ook deze vrouw, waarschijnlijk omdat met Nero getrouwd was. Poppaea Sabina wordt veelal afgeschilderd als een wulpse verleidster die Nero's hart wist te veroveren, en door manipulatie Nero ertoe aanzette om zowel Agrippina als Octavia te laten doden. Tacitus beschrijft haar als: "Een vrouw die alles heeft, behalve een goed karakter."⁶⁸

Poppaea werd geboren rond 30 in Pompeï. Haar vader was quaestor in de tijd dat keizer Tiberius aan de macht was, en haar moeder was een voorname vrouw, volgens Tacitus een van de rijkste en aangename vrouwen van haar tijd.⁶⁹ Opmerkelijk is dat de grillen van de keizers een diepe invloed achterlieten op Poppaea's leven, al vanaf jonge leeftijd. Haar moeder, die ook Poppaea heette, pleegde zelfmoord nadat ze beschuldigd was van overspel met een voormalig consul genaamd Decimus Valerius Asiaticus. Dit was echter een onderdeel van de intriges aan het hof van keizer Claudius, in het bijzonder van de al eerder genoemde vrouw van Claudius, Messalina.⁷⁰

Poppaea Sabina's eerste echtgenoot was niet Nero, maar een *eques* genaamd Rufrius Crispinus. Wederom werd er op basis van de bevelen van de keizerlijke

---

66 M. Wilson, *The Tragedy of Nero's Wife: Studies on the Octavia Praetexta*, 131.

67 P. Murgatroyd, 'Tacitus on the Death of Octavia', *Greece and Rome*. 5:2 (2008) 266.

68 Tacitus, *Annalen*, 13.45.

69 Ibidem.

70 Tacitus, *Annalen*, 11.1-4.

familie van alles veranderd in haar persoonlijke leven. Nadat Messalina vervangen was door Agrippina als echtgenote van Claudius, liet Agrippina Rufrius ontslaan. Rufrius zou te loyaal zijn geweest tegenover Messalina, en de kersverse keizerin had daar maar weinig geduld voor. Ze verving Rufrius door Burrus, een van de vertrouwelingen van Nero. Poppaea kreeg een zoon met Rufrius, die ook Rufrius genoemd werd en later overleed. Suetonius beschrijft hoe deze jongen overleed, een voorbeeld in een lange opsomming van misdaden die Nero begaan zou hebben:

Zijn stiefzoon Rufrius Crispinus, een zoon van Poppaea, heeft hij terwijl hij, een kind nog, op zee aan het vissen was door zijn eigen slaven laten verdrinken, omdat van hem verteld werd dat hij graag voor generaal of keizer speelde.⁷¹

Opmerkelijk is dat deze beschrijving waarschijnlijk ook overdreven is. Deze jongen vormde vanwege zijn lagere afkomst vrijwel geen dreiging voor Nero's heerschappij. Eerder lijkt het alsof deze overlevering een toevoeging is om Nero wat verder als een gevaarlijke gek af te schilderen. Het moet echter niet vergeten worden dat deze jongen op exact dezelfde wijze verwant was aan Nero als dat Nero ooit aan Claudius verwant was.⁷² Poppaea scheidde van Rufrius Crispinus en trouwde met Otho, een goede vriend van de toen net gekroonde Nero. Otho zou later ook even keizer zijn, in het jaar van de vier keizers nadat Nero kwam te overlijden. Daar begon ze een affaire met Nero, die smoorverliefd op haar werd. In 58 scheidde ze van Otho en ging ze zich volledig richten op haar affaire met Nero, die toen nog getrouwd was met Octavia. Tacitus beschrijft hoe Poppaea als een gewiekst persoon er op aanstuurde bij Nero om zich van Agrippina te ontdoen, wetende dat Nero nooit van Octavia zou durven scheiden zolang zijn moeder nog in leven was. Hij beschrijft dit als volgt:

Tijdens het consulaat van Gaius Vipstanus en Gaius Fonteius schoof Nero de misdaad waarover hij al geruime tijd had nagedacht, niet verder voor zich uit. Door de lange duur van zijn positie als hoogste machthebber had zijn vermetelheid aan kracht gewonnen en hij raakte dagelijks meer in vuur en vlam door zijn passie voor Poppaea. Zij koesterde geen enkele hoop dat Nero met haar zou trouwen en zich zou laten scheiden zolang Agrippina nog leefde. Dus bestookte ze de *princeps* regelmatig met insinuaties, soms ook met spottende opmerkingen, en noemde ze hem een klein kind dat moest luisteren naar bevelen van anderen en dat het niet alleen niet voor het zeggen had als hoogste machthebber in het rijk, maar zelfs niet over zichzelf vrij kon beschikken. Immers, waarom stelde hij zijn huwelijk met haar voortdurend uit? Hij vond haar zeker niet mooi genoeg en hij was natuurlijk niet tevreden met de triomfen van haar grootvaders. Of had hij soms aanmerkingen op haar vruchtbaarheid en haar oprechte genegenheid? Men was blijkbaar bang dat zij, als ze eenmaal zijn vrouw was, hem de ogen zou openen voor de manier waarop zijn moeder met haar arrogante houding en haar inhaligheid senatoren onrecht aan had gedaan en verbittering onder het volk had gewekt. Maar als Agrippina alleen een schoondochter kon accepteren die met haar zoon op voet van

---

71 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 35.

72 V. Rudich, *Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation*, (London, 2005) 148.

oorlog stond, dan moest men haar maar laten terugkeren naar haar man, naar Otho: ze zou overal heen gaan, waar ook ter wereld. Dan hóórde ze alleen maar van de beledigingen die hij zich als *imperator* liet welgevallen en dat deed ze liever dan dat met eigen ogen te moeten aanzien en blootgesteld zijn aan de gevaren die hem bedreigden. Door daarbij in tranen uit te barsten en dankzij haar verleidingskunsten slaagde zij erin met deze en soortgelijke opmerkingen indruk op hem te maken, en niemand deed er iets tegen: iedereen wilde maar al te graag dat er een bres geslagen werd in de machtspositie van zijn moeder en niemand geloofde dat haar zoon in zijn haatgevoelens zo ver zou gaan dat hij haar zelfs zou vermoorden.⁷³

Cassius Dio stelt ook dat het Poppaea was die het idee gaf aan Nero om Agrippina te doden. Hij stelt:

Toen Poppaea Sabina dat (Nero die een minnares had die op zijn moeder leek) hoorde, haalde ze Nero over zijn moeder uit de weg te ruimen, zogenaamd omdat die een complot tegen hem zou opzetten.⁷⁴

In beide van deze gevallen wordt Poppaea afgebeeld als een gewiekst en manipulatief persoon, die haar huwelijk met een van de vertrouwelingen van de keizer gebruikt om dichterbij hem te komen, zodat ze een affaire met hem kan beginnen. Dit lijkt vooral in het beeld te passen dat Tacitus graag van Nero wil scheppen, een waarin Nero een persoon is die gemakkelijk overtuigd raakt en dus gemanipuleerd kan worden. Er is echter wat twijfel bij deze versie van dit verhaal. Agrippina stierf in 59, maar Nero trouwde pas in 62 met Poppaea. Daarnaast werd volgens Suetonius Otho ook pas weggestuurd nadat Agrippina overleden was. Het is onwaarschijnlijk dat Poppaea Nero zover probeerde te krijgen om met haar te trouwen terwijl ze zelf nog getrouwd was, omdat dit soort avances als extreem ongepast gezien werden.⁷⁵

Nero was volgens overlevering hartstochtelijk verliefd op Poppaea. Toen deze zwanger werd van hem, betekende dit het einde van Octavia's tijd als echtgenote van de keizer. Hij liet zich van Octavia scheiden en maakte Poppaea zijn nieuwe echtgenote. Toen Nero's dochter geboren werd in 63 was hij hier meer dan dolgelukkig over. Dit mocht alleen echter niet duren. Tacitus beschrijft:

Tijdens het consulaat van Memmius Regulus en Verginius Rufus werd Nero vader van een dochter bij Poppaea. Hij begroette haar geboorte met een vreugde die elke menselijke maat te boven ging en hij noemde haar *Augusta*. Poppaea werd dezelfde naam toegekend. De bevalling vond plaats in de kolonie Antium, de plaats waar de keizer zelf geboren was. De senaat had eerder al de zegen van de goden afgesmeekt over de zwangerschap van Poppaea en van staatswege geloften afgelegd, en deze werden nu in veelvoud vervuld. Bovendien werd er besloten tot een

---

73 Tacitus, *Annalen*, 14.1.

74 Dio, *Romeinse Geschiedenis*, 61.12.

75 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Otho, 3 en A. Dawson, 'Whatever Happened to Lady Agrippina?', *The Classical Journal*, 64:6 (1969) 254.

dankzegging aan de goden en tot de bouw van een tempel van de Vruchtbaarheid en de instelling van een toernooi naar het voorbeeld van het festival in Actium, en er moesten gouden beelden van de Fortuna's op de troon van Jupiter Capitolinus geplaatst worden, en er moesten in Antium wagenrennen georganiseerd worden voor de familie van de Claudiërs en de Domitiërs, naar het voorbeeld van de races voor de Juliërs in Bovillae. Het was allemaal van korte duur: de baby stierf nog geen vier maanden later. Opnieuw volgde een uitbarsting van vleierij van lieden die voorstellen deden inzake eerbewijzen aan de in de godenwereld opgenomen baby, inclusief plaatsing van haar beeld te midden van de andere godenbeelden, de bouw van een tempel en de instelling van een priesterschap. En Nero zelf, zoals eerder zijn vreugde geen grenzen had gekend, zo kende nu zijn verdriet geen grenzen.⁷⁶

Ook Poppaea kwam op een onnatuurlijke wijze aan haar einde. In 65, toen Poppaea inmiddels zwanger was van Nero's tweede kind, werd ze na een fikse ruzie met Nero door hem in de buik getrapt, waarna ze stierf. De antieke schrijvers zijn er niet helemaal over uit hoe dat precies is gebeurd. Volgens Suetonius trapte Nero Poppaea in de buik nadat hij een driftbui had omdat Poppaea zich tegen Nero beklagde. Ze gaf tegen Nero aan dat hij te veel tijd bij de paardenraces doorbracht en dat hij eerder naar huis moest komen.⁷⁷ Volgens Tacitus gebeurde het niet nadat Nero terugkwam van de races, maar van de *Quinquennial Neronia*, een gigantisch festival ter ere van Nero's jubileum als heerser. Tacitus zegt niet dat Nero een woede uitbarsting had, maar dat hij in een plotselinge opwelling haar een trap gaf. Nero wilde immers graag kinderen en hield zielsveel van zijn vrouw.⁷⁸ Als laatste beschrijft Cassius Dio dat Nero bovenop Poppaea's buik was gesprongen, maar gaf daar tegelijkertijd bij aan dat hij niet zeker wist of dit expres of per ongeluk was gebeurd.⁷⁹ De sterke afkeer die deze schrijvers tegen Nero hebben moet alleen ook in acht genomen worden. De mogelijkheid bestaat nog altijd dat Poppaea overleden is door complicaties bij een miskraam.⁸⁰

Nero had tot het einde van zijn dagen spijt over haar dood. Hij liet Poppaea niet begraven, zoals het gebruik was, maar balsemen op Egyptische wijze. Ze kreeg een staatsbegrafenis en kreeg een plek in een familietombe. Volgens Plinius de Oudere werd er bij deze begrafenis een jaarvoorraad een wierook opgebrand.⁸¹

---

76 Tacitus, *Annalen*, 15.23.

77 Suetonius, *De Twaalf Caesars*, Nero, 35.

78 Tacitus, *Annalen*, 16.6.

79 Dio, *Romeinse Geschiedenis*, 62.27.

80 V. Rudich, *Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation*, 134.

81 Plinius de Oudere, *Naturalis Historia*, vert. J. van Gelder, (Amsterdam 2004) 12.83.

Vanaf dit moment was Nero ontroostbaar. Cassius Dio beschrijft hoe Nero in 67 een jonge *libertus* genaamd Sporus aan zijn zijde neemt:

Nero miste haar heel erg: toen hij na haar dood een vrouw leerde kennen die op haar leek, liet hij die ophalen en hield hij haar aanvankelijk bij zich. Maar later liet hij ook een vrijgelaten knaap die hij Sporus noemde, castreren omdat hij erg op Sabina leek en gebruikte hem helemaal als een vrouw. Na verloop van tijd trouwde hij zelfs officieel met Sporus (hoewel hij al met een andere vrijgelatene, Pythagoras, was getrouwd), en hij gaf de jongen volgens contract een formele bruidsschat mee. Hun huwelijk werd door de inwoners van Rome en het hele Rijk gevierd.⁸²

Nero maakte Sporus tot eunuch, want hij leek op Poppaea Sabina. Hij noemde hem 'Sabina', ook omdat de jongeman, net zoals zij, ook in Griekenland op plechtige wijze met hem in het huwelijk was getreden. Tigellinus gaf daarbij, zoals de wet dat voorschrijft, 'de bruid weg'. Heel Griekenland vierde het huwelijk mee: alle gebruikelijke gelukswensen werden uitgebracht en er werd zelfs gebeden dat zij kinderen mochten krijgen. Sinds die tijd had Nero twee partners tegelijkertijd: een man, Pythagoras, en een vrouw, Sporus, die allerlei titels kreeg, onder meer gebiedster, keizerin en heerseres. Waarom zou je je daar nog over verbazen, als je nagaat dat Nero jongens en meisjes naakt aan palen liet vastbinden en dan, met het vel van een wild dier om, op hen aanviel en zijn brute lusten op hen botvierde terwijl hij net deed alsof hij hen wilde verscheuren? Dat soort schandelijke dingen haalde Nero uit.⁸³

Zulke homohuwelijken waren niet ongebruikelijk, merkt Vout op in haar *Power and Eroticism in Imperial Rome*. Zij stelt dat genoeg verhalen rondcirculeren van homohuwelijken, hoewel het ene verhaal wat geloofwaardiger is dan het andere. Wat wel overeenkomt is dat al deze verhalen een nadruk leggen op de "Grieksheid" van een of meerdere participanten. Nero trouwt naast Sporus ook met een Doryphorus, en met een Pythagoras. Volgens Dio werd ook dit huwelijk in Griekenland voltrokken. In principe was dit ook niets bijzonders: exoticisme bestond al lang en was al een hele tijd een indicatie van anti-Romeins en anti-masculien gedrag. Blijkbaar was het acceptabel om met andere mannen te trouwen als dit gebeurde binnen de context van het filhellenisme. Deze met Grieken sympathiserende gedachtegang was er een die niet alleen door Nero, maar ook door latere keizers breed uitgedragen werd. Bepaalde genderrollen en normen voor masculien en feminien gedrag lagen dus niet zo vast als dat er vaak wordt aangenomen.⁸⁴ Tacitus, Cassius Dio, en Suetonius lijken in deze vorm dus niet zozeer kritiek te hebben op Nero omdat hij een mannelijke minnaar heeft of een jongen gecastreerd heeft en als echtgenoot gebruikt, maar eerder kritiek te hebben dat dit soort gedragingen hem een soort imitatie-Griek maken, terwijl hij een Romeins heerser zou moeten zijn.

Bij zijn beschrijving van Poppaea lijkt het weer alsof Tacitus opnieuw gebruik heeft gemaakt van de eerder genoemde *Octavia*. Wederom is een aantal

82 Dio, *Romeinse Geschiedeins*, 62.27-28.

83 Ibidem, 63.13.

84 C. Vout, *Power and Eroticism in Imperial Rome*, 136-137.

beschrijvingen tussen deze *Octavia* en de *Annalen* als het om Poppaea gaat vrijwel identiek. Er zitten echter in tegenstelling tot de beschrijving van Octavia een aantal aanzienlijke verschillen in. Hoewel Poppaea net als bij Tacitus wordt afgeschilderd als een manipulatief persoon die haar charmes gebruikt om te krijgen wat ze wil, wordt ze in de *Octavia* uiteindelijk als slachtoffer neergezet van de echte boosdoener, Nero. Octavia wordt aan het begin van het stuk wakker van een nachtmerrie, en aan het einde van het stuk heeft Poppaea dezelfde nachtmerrie, hetgeen hen beiden tot een sympathiek personage maakt. Dit is een notoir verschil van hoe Tacitus het in zijn werk heeft beschreven.⁸⁵

Concluderend is de beschrijving van Poppaea Sabina door de antieke schrijvers er een die het beste omschreven kan worden als die van een *femme fatale*. Ze is verleidelijk, bloedmooi en gebruikt haar schoonheid en haar charmes om te krijgen wat ze wil. Hoewel Poppaea ook als een manipulatief en doortrapt persoon wordt afgeschilderd, lijkt dat vooral te zijn geweest als aanvulling op Nero's slechte karakter, en is ze uiteindelijk door haar associatie met hem ook een slachtoffer van hem geworden. Dit verschilt van het beeld van Agrippina, die door de antieke schrijvers als door en door schuldig wordt afgebeeld. Hoewel Poppaea dus geen volledig onschuldig persoon is, lijkt het alsof de antieke schrijvers dit haar minder kwalijk nemen dan dat ze dat bij Agrippina doen.

Conclusie: Terechte beelden?

Uiteindelijk is de beeldvorming over Nero en over deze vrouwen bijna twee millennia beïnvloed door de antieke schrijvers. Vrijwel allemaal werden deze vrouwen als medeplichtig afgeschilderd voor de tirannieke eigenschappen van de *princeps*. Als het niet zo was dat ze zelf wandaden pleegden, wisten ze de zwakke en makkelijk manipuleerbare keizer wel tot misdaden aan te zetten. Rest de vraag; is dit een indicatie van invloed en van macht?

De onderzoeksvraag die bij deze scriptie centraal stond, was: **“Op welke manier is de beeldvorming over Nero's vrouwen tijdens diens keizerschap (anno 37-64) een indicatie voor de invloed die zij hadden op zijn heerschappij?”**

In het geval van Agrippina is er zonder meer te spreken van een aanzienlijke invloed die ze had op Nero's keizerschap. Zonder haar inspanningen had Nero zijn troon waarschijnlijk niet eens kunnen bestijgen. Ze had in de eerste jaren van Nero's keizerschap een behoorlijke vinger in de pap, doordat ze haar zoon, die nog in zijn tienerjaren zat, van advies kon voorzien en zo kon sturen. De kersverse keizer wist in de eerste instantie ook nog heel goed dat zijn titel door zijn moeder georganiseerd was, en deed veel met haar advies. Er verscheen bijvoorbeeld een munt waar zowel Nero als Agrippina op afgebeeld waren, wat de indruk lijkt te wekken dat Agrippina zichzelf stilerde als een van de mederegenten van het Romeinse Rijk.⁸⁶ Dit is waarschijnlijk ook waarom de antieke schrijvers zoveel aanstoot tegen haar nemen. Het was de bedoeling dat de moeder na verloop van tijd naar de achtergrond verdween en haar zoon de touwtjes in handen liet houden. Dat dit echter niet vrijwillig gebeurde werd als

---

85 M. Wilson, *The Tragedy of Nero's Wife, Studies on the Octavia Praetexta*, 21.

86 J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, 102.

erg apart gedrag gezien. Tacitus en de andere geschiedschrijvers proberen de lezer te overtuigen dat de macht die Agrippina haarzelf toe-eigende niet legitiem verkregen was, omdat deze macht bij de *princeps* zou moeten liggen. Naarmate Nero ouder werd, vond hij zelf ook dat hij zijn macht niet zou moeten delen, waarna de invloed en macht van zijn moeder drastisch afnam.⁸⁷ Het feit dat de antieke schrijvers zo overweldigend negatief zijn gebleven wekt de indruk op dat deze vrouw met daadwerkelijke macht een unicum was, en dat het daarom voor de antieke schrijvers, enkele decennia later, nog steeds als een uitzonderlijke situatie gezien werd.

Toen Nero met Octavia trouwde, was dit vooral in lijn met plannen die Claudius had, niet omdat zij hier zelf erg hard op aanstuurde. De invloed die zij op Nero's heerschappij had is hoogstwaarschijnlijk van zeer beperkte mate geweest. De antieke schrijvers beelden haar vooral af als een slachtoffer van Nero, Agrippina en Poppaea, niet als iemand die anderen voor haar karretje spande om haar doeleinden te bereiken. In het toneelstuk *Octavia* wordt haar ook deze slachtofferrol toebedeeld. De kans bestaat dat de antieke schrijvers zich door dit toneelstuk hebben laten beïnvloeden. Octavia wordt in deze contexten niet als een vrouw gezien die veel macht en invloed had, maar als een hulpstuk om Nero's wreedheid en incompetentie nog wat extra aan te tonen. Nero's daadwerkelijke beleid lijkt echter niet te zijn beïnvloed door Octavia. De antieke schrijvers zijn, misschien als gevolg daarvan, een stuk milder en terughoudender over haar.

Poppaea Sabina wordt afgeschilderd als iemand die haar charmes gebruikt om Nero te manipuleren en haar doeleinden op die manier te bereiken. Als de antieke schrijvers geloofd moeten worden was zij degene die Nero wist te overtuigen om zijn eigen moeder te laten doden, en om Octavia te laten verbannen. Wat dat betreft heeft ze waarschijnlijk niet zoveel directe invloed en macht gehad als dat Agrippina had, maar was er in dit geval meer sprake van invloed achter de schermen. De antieke schrijvers schetsen een beeld van Poppaea als een gewiekste vrouw, maar nadat ze zich van andere vrouwen die als haar potentiële rivalen golden heeft ontdaan, schrijven de antieke historici hier beduidend minder over. Poppaea draagt vooral bij aan de beeldvorming van Nero als makkelijk beïnvloedbaar en wispelturig persoon. Nadat hij zich van zijn moeder heeft ontdaan, "vervangt" hij haar met een andere vrouw die hem manipuleert. Zijn wispelturigheid tonen de antieke schrijvers vooral vooral aan met de beschrijving van Poppaea's dood. Ondanks dat Nero zielsveel van zijn vrouw houdt en graag meer kinderen wil, schopt hij haar toch dood. Het laatste beetje invloed dat Poppaea uitoefende had niet zozeer met Nero's heerschappij te maken, maar wel met zijn doen en laten. Na Poppaea's dood was Nero ontroostbaar en verving hij haar door mannen en vrouwen die op haar leken. Zo schetsen de antieke schrijvers een beeld van Nero als een man die zich door zijn verlangens laat meeslepen.

Wat wel continu als achtergrondgedachte moet blijven gelden is dat deze afbeeldingen enkele decennia na dato zijn gemaakt, door mannen die een afkeer hadden aan Nero. Het rechtstreeks aannemen van deze overleveringen doet de werkelijkheid waarschijnlijk geen recht toe. Suetonius' overleveringen lijken soms meer op een roddelblad dan op een rapportage, Dio's beschrijvingen zitten vol met de nodige aannames, terwijl Tacitus zich regelmatig erg negatief uit laat in zijn beschrijving over vrouwen. Waarschijnlijk hadden deze schrijvers

---

87 Tacitus, *Annalen*, 13.12.

geen hekel aan vrouwen, maar waren zij oprecht overtuigd dat de machtsbasis van de Julio-Claudiërs was gaan wankelen en om was gevallen door de betrekkelijk grote invloed van vrouwen bij het hof van Nero. Het daarom ook niet vreemd dat ze deze invloeden zo sterk veroordelen.

Bibliografie

- A. Barrett, E. Fantham en J.C. Hardley, *The Emperor Nero: A Guide to the Ancient Sources*, (Princeton, 2016).
- British Museum, http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1216066&partId=1 (Geraadpleegd 4 april 2018).
- E. Champlin, *Nero*, (Cambridge, 2005).
- A. Dawson, 'Whatever happened to Lady Agrippina?', *The Classical Journal*, 64:6 (1969).
- L. Foubert, *Agrippina: Keizerin van Rome*, (Leuven, 2006).
- L. Foubert, *Women going public: Ideals and conflicts in the representation of Julio-Claudian women*, (Nijmegen, 2010).
- A. Freisenbruch, *Caesars' Wives: Sex, Power and Politics in the Roman Empire*, (New York, 2010).
- J. Ginsburg, *Representing Agrippina: constructions of female power in the early Roman Empire*, (Oxford, 2006).
- M.T. Griffin, *Nero, the End of a Dynasty*, (Hove, 2000).
- B. Henderson, *The Life and Principate of the Emperor Nero*, (Whitefish, 2014).
- R. Holland, *Nero: The Man behind the Myth*, (Sutton, 2002).
- M.R. Lefkowitz en M.B. Fant, *Women's life in Greece and Rome*, (Baltimore, 2005).
- P. Murgatroyd, 'Tacitus on the Death of Octavia', *Greece and Rome*, 5:2 (2008).
- V. Rudich, *Political Dissidence Under Nero: The Price of Dissimulation*, (London, 2005).
- V. Scramuzza, *The Emperor Claudius*, (Cambridge, 1940).
- D. Shotter, *Nero*, (New York, 1997).
- C. Vout, *Power and Eroticism in Imperial Rome*, (Cambridge, 2007).
- B.H. Warmington, *Nero: Reality and Legend*, (New York, 1998).
- C.L. Webb, *The Death of Octavia: Tacitus' Annales 14.60-64 and the Octavia Praetexta*, (Athens, 2001).
- M. Wilson, *The Tragedy of Nero's Wife: Studies on the Octavia Praetexta*, (Auckland, 2003).

Antieke werken:

- Dio, *Romeinse Geschiedenis*, vert. G.H. de Vries (Amsterdam 2000).
- Plinius de Oudere, *Naturalis Historia*, vert. J. van Gelder (Amsterdam 2004).
- Suetonius, *De Twaalf Caesars*, vert. D. den Hengst (Amsterdam 2001).

- Tacitus, *Annalen*, vert. M.A. Wes ('s-Hertogenbosch 2000).
- Tacitus, *Dialogen*, vert. V. Hunnink (Groningen 2003).